

Павло Юцевич

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ О. Ф. ЛІНДФОРСА ПІД ВПЛИВОМ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ХІХ СТОЛІТТЯ

DOI: 10.5281/zenodo.3732619

© П. Юцевич, 2020. CC BY 4.0

У статті досліджено соціально-психологічний аспект впливу політичних процесів та змін в громадянському суспільстві Російської імперії ХІХ ст. на особистість одного з зачинателів російського конституційного руху, дворянина-ліберала О. Ф. Ліндфорса (1837–1890). **Мета статті** – висвітлити формування його життєвої позиції через призму впливів на особистість політичних процесів та змін в громадянському суспільстві з 1837 по 1890 рр. Основними методами дослідження є біографічний метод та аналіз соціально-культурних трансмісій, що дозволили ґрунтовно вивчити проблему. Науковою новизною дослідження є досвід аналізу тих впливів, що посприяли формуванню світоглядних ідеалів О. Ф. Ліндфорса. У висновках розвідки відзначено важливі фактори внутрішньополітичної ситуації в Російській імперії ХІХ ст., які допомогли сформуванню необхідних ідеалів добре відомого представника земського ліберального руху. Значним каталізатором формування поглядів О. Ф. Ліндфорса у ліберальному русі стало запровадження конституції в Болгарії та створення «Верховної розпорядчої комісії» з ініціативи та під керівництвом М. Т. Лоріс-Мелікова. На жаль, активізація зацікавлення Третього відділення ліберальними земцями звела їх успіхи нанівець, адже легальним шляхом вводити перетворення ставало цілком неможливо. Це посприяло зрештою переходу О. Ф. Ліндфорса у бік агітації через журнал «Труд». Не досягнувши успіху і у цій сфері, вже колишній земській діяч не зміг продовжувати справи у зв'язку з втратою здоров'я. Об'єкт нашого дослідження відзначається розвиненою емпатією до людей у скрутні, що посприяло обранню професії адвоката, а згодом призвело до входження до когорти ліберальних земців. Долучення О. Ф. Ліндфорса до ліберальних ідей відбувся через призму його дворянського походження, завдяки прикладу батька Ф. Ф. Ліндфорса, який обіймав посаду мирового посередника Городнянського повіту, у зв'язку з товариськими стосунками з І. І. Петрункевичем, відомим представником ліберального руху, а також було пов'язано безпосередньо із загальною ситуацією в пореформеній Росії.

Ключові слова: О. Ф. Ліндфорс, Російська імперія, політика, особистість.

Останні тенденції проведення біографічних досліджень в сучасній історичній науці все більше дозволяють поринути у середовище історичної психології. Пояснення такого поступу обумовлено зміщенням зацікавленості професійних істориків від простого висвітлення життєвого шляху тієї чи іншої особистості до отримання можливості розуміння мотивів її вчинків. На світогляд людини, її життєву позицію постійно впливають різноманітні зовнішні фактори, з-поміж яких для нашої розвідки ми виділяємо політичні процеси та неочікувані пертурбації у сфері громадянського суспільства країни. Виокремлення саме цих

факторів пов'язано з об'єктом дослідження, а саме «радикальним адвокатом», земським діячем Чернігівської губернії Олександром Федоровичем Ліндфорсом. Його особистість варта уваги у зв'язку з активною громадсько-політичною діяльністю у сфері розвитку земського конституційного руху в Російській імперії другої половини XIX ст. Прізвище О. Ф. Ліндфорса було добре відоме у свій час навіть на загальнодержавному рівні і фігурувало постійно поруч з такими громадсько-політичними діячами Чернігівської губернії, як І. І. Петрункевич, О. О. Русов, І. Л. Шраг та ін.

Метою даної розвідки ми визначаємо висвітлення формування життєвої позиції О. Ф. Ліндфорса через призму впливів на особистість політичних процесів та змін в громадянському суспільстві Російської імперії протягом життя об'єкта дослідження, тобто з 1837 по 1890 р. Ми не ставимо за мету всебічний розгляд всіх особливостей проблеми (що продиктовано обмеженими рамками наукової статті), зосереджуючись на найбільш важливих та, так би мовити, вирішальних моментах у житті О. Ф. Ліндфорса.

Історіографія досліджуваної теми все ще являє собою малозаповнену лакуну, адже не тільки відсутні праці, які б розглядали зовнішні впливи на формування життєвої позиції О. Ф. Ліндфорса, але навіть порівняно повна його біографія була написана виключно О. Я. Рахном¹. Це, у свою чергу, не виключає багаторазову появу прізвища Ліндфорса на сторінках праць, присвячених вивченню, наприклад, лібералізму² чи земського руху³ царської Росії.

Порівняно з іншими ліберальними земцями, О. Ф. Ліндфорс опинився на другорядних позиціях як об'єкт дослідження багатьох науковців, що зовсім не відповідає історичним реаліям. Він по праву може вважатися одним із лідерів Чернігівського земства 1870–1880-х рр. та разом із І. І. Петрункевичем провідним натхненником ідей конституціоналізму у земському середовищі всієї імперії. Однак, на відміну від свого колеги І. І. Петрункевича, О. Ф. Ліндфорс не працював активно над своїм реноме, надаючи перевагу виключно діяльності на користь суспільства без зайвого зиску для себе. Фактично ми вбачаємо в особі О. Ф. Ліндфорса надійного та старшого по віку соратника І. І. Петрункевича, без якого успіхи останнього були б під питанням.

Прояви впливу політичного середовища Російської імперії на О. Ф. Ліндфорса можемо віднайти вже у його юнацькі роки. Стосується це перш за все тієї атмосфери, що панувала у навчальних закладах царської Росії середини XIX ст. О. Ф. Ліндфорс походив зі славетного і добре відомого дворянського роду, який дав країні військових діячів як з боку батька, так і по лінії матері, батьком котрої був герой Наполеонівських війн генерал-лейтенант О. К. Жерве. Це дозволило безперешкодно увійти О. Ф. Ліндфорсу до складу вихованців Московського дворянського інституту (до 1833 р. він носив назву Московського університетського дворянського пансіону), а згодом, у зв'язку з надзвичайними успіхами в навчанні, стати пажем у Пажеському Його Імператорської Величності корпусі. Обидва навчальні заклади залишалися в епоху Миколи I осередками «вільнодумства» серед дворянської молоді, яке проявлялося у природному бажанні молоді пізнавати щось нове та заборонене.

Ми знаємо, що О. Ф. Ліндфорс дослужився до звання камер-пажа⁴, які мали

¹ Рахно О. Чернігівський губернський земський гласний О. Ф. Ліндфорс (До 120-х роковин від дня смерті). Сіверянський літопис. 2010. №4–5. С. 142–153.

² Пирумова Н. М. Земское либеральное движение. Социальные корни и эволюция до начала XX в. Москва, 1977. 288 с.

³ Белокопский И. П. Земство и конституция. Москва : Московское книгоиздательское товарищество «Образование», 1910. 183 с.

⁴ Левшин Д. М. Пажеский Его Императорского Величества корпус за сто лет. Санкт-Петербург, 1902. С. 454.

за свій обов'язок постійно супроводжувати членів імператорської родини на будь-яких світських заходах чи подорожах, у буденному житті. У буквальному розумінні камер-пажі добре знали августійшу родину не тільки як сильних світу цього, але і як звичайних людей у повсякденності.

Часи Миколи I відзначалися надзвичайно жорсткою дисципліною в Паже-ському Його Імператорської Величності корпусі та ретельним контролем над приватним життям вихованців. Подібна ситуація склалася через намагання обмежити вплив лібералізму на юних дворян, адже після Наполеонівських війн російське дворянство почало захоплюватися новими європейськими тенденціями у сфері політики. У роки навчання О. Ф. Ліндфорса у вищезазначеному закладі активно намагалися залучити пажів до складання доносів один на одного. Подібне явище створювало супротив з боку учнів⁵, що, у свою чергу, показувало слабкість та недосконалість контролю.

Тим не менш, правління імператора Миколи I розпочиналося з лібералізму, а зміна політичного курсу була продиктована необхідністю уберегти політичний устрій держави. Микола I вимагав від своїх підданих лише дотримання того прикладу, яким слугував він сам. Відхід від ліберальних тенденцій в Російській імперії стався не без участі повстання декабристів. В останні роки правління Олександра I було помічено значні порушення дисципліни в діючій армії, що, зрозуміло, не могло влаштувати Миколу I. Обвинувачення в деспотизмі останнього так само безпідставні, адже за час його правління смертна кара застосовувалася вкрай рідко (найбільш відомою залишається страта декабристів), у той же час, як за Петра I чи Катерини II цей вирок отримували тисячі, а за Олександра II – сотні осіб. Все це породжувало певний буфер між існуючим устроєм та бажанням певного відсотку російського дворянства щось змінювати у державі.

На противагу, друга половина XIX ст. виявилася знаменною епохою в історії Росії за масштабом змін в економічній, освітній, культурній та, безсумнівно, політичній сфері. Зійшовши на престол у 1855 р., новий імператор Олександр II здійснив ряд нововведень, які вимагали негайної реалізації. Перш за все, його дії були зумовлені революційною ситуацією, що склалася як наслідок зародження капіталістичних відносин, що гальмували феодально-кріпосницький лад. У промові до московського дворянства 1856 р. він зауважив: «Краще скасувати кріпосне право згори, ніж чекати, поки воно само собою стане скасовуватись знизу»⁶. Відміна кріпосного права у 1861 р. викликала потребу у створенні нових місцевих органів самоврядування і водночас спричинила кризу дворянства, яке не було пристосоване до успішної діяльності в нових економічних та суспільних умовах. З метою попередження занепаду дворян їм було надано особливі привілеї, як-от: широкі права щодо участі в губернських, земських міських органах управління, право призначення мирових суддів, премії за реалізацію сільськогосподарської продукції тощо⁷.

Суперечливість шляхів реалізації і змісту проведених Олександром II фінансових, економічних, освітніх, судочинних, військових та політичних реформ – тема окремого дослідження. Фактом залишається спричинене ними намагання представників різних прошарків суспільства знайти способи розв'язання колізій у російському суспільстві. За таких обставин було закладено

⁵ Левшин Д. М. Пажеский Его Императорского Величества корпус за сто лет. Санкт-Петербург, 1902. С. 454.

⁶ Алексеев Е. К. К 150-летию отмены крепостного права в России [Электронный ресурс]. Фонд развития и возрождения исторических традиций «Имперское наследие». URL: <http://www.imper-skiy-fund.com/page-25.html>. (Дата звернення: 25.12.2019)

⁷ Музыченко П. П. Украина под имперской оккупацией. История государства и права Украины. Киев : Знання. 2008. С. 231–232.

міцний фундамент для укорінення в російському політикумі одразу трьох основних політичних течій, а саме: консерваторів, лібералів та радикалів.

Носії консервативних ідей, що їх відображували друковані видання «Московські відомості», «Руський вісник», чинили спротив проваджуваним реформам, наполягали на важливості збереження повної влади у самодержавця, бо, на їх думку, лише це було здатне забезпечити лад і спокій у державі. Консерватори обстоювали необхідність перегляду селянської реформи, усунення земств та присяжних судів.

Радикальний, або народницький, рух об'єднував представників різних прошарків суспільства, які відстоювали інтереси робітників і селян і вбачали революцію єдиним засобом проведення кардинальних змін. На початок 70-х рр. XIX ст. в Російській імперії оформилися три напрями радикального руху: анархісти (послідовники М. А. Бакуніна), заколотники (ідеолог – П. М. Ткачов) і пропагандисти (прибічники ідей П. Л. Лаврова). Народники прагнули до захоплення влади і встановленню соціалістичного ладу в обхід капіталістичного⁸.

У свою чергу, ліберальний рух розпочав своє формування ще у першій половині XIX ст., коли завдяки проведенням Олександром I освітнім реформам та заснуванню Дерптського, Харківського та Казанського університетів виник прошарок освіченого дворянства загальноєвропейського рівня, що і стало однією з головних рушійних сил поширення ліберальних ідей в Російській імперії. Вперше на означений чинник звернула увагу Н. М. Пірумова, адже з-поміж земських гласних, до яких ми маємо віднести і О. Ф. Ліндфорса, саме ліберали мали переважаючу кількість осіб з вищою освітою⁹.

Прибічники ліберальних змін у державному устрої, провісниками яких були І. І. Петрункевич, Д. М. Шипов, Б. М. Чичерин, К. Д. Кавелін, мали на меті приведення Російської імперії до конституційного ладу, законодавчо закріплене право на недоторканість особистості, свободу слова і друку, реформу середньої освіти. Незважаючи на розділення ліберального руху на течію західників та слов'янофілів, їх основні прагнення співпадали з тією лише різницею, що другі були більш радикально налаштованими щодо відстоювання інтересів селян. Ліберали мали тенденцію до зближення з консерваторами, але категорично виступали проти революційних терористичних ідей радикального руху¹⁰. Програми у лібералів як такої не існувало. Весь рух являв собою розрізнені ідеї окремих індивідів. Причини цього явища мають природний характер: створення політичних партій було під заборону, а на відміну від ліво-радикального руху, ліберали намагалися діяти в рамках закону. Як перший крок у перевлаштуванні державного устрою представники ліберальних кіл пропонували нарадовий парламент, що не обмежував би царську владу. З цією метою вони вели активну діяльність, спрямовану на зміцнення земств і органів місцевого самоврядування, з яких у майбутньому виріс би всеросійський парламент.

Під впливом специфічно російського лібералізму перебував і О. Ф. Ліндфорс. Цьому сприяло його дворянське походження, приклад батька, Ф. Ф. Ліндфорса, що займав посаду мирового посередника Городнянського повіту, товариські стосунки з І. І. Петрункевичем, відомим представником ліберального руху, і загальна ситуація в пореформеній Росії, що не могла не торкнутися діяльної людини з певними правами і прагненням до кращого.

⁸ Улейчик Н. Л. История России и Украины (вторая половина XIX – начало XX вв.) [Електронний ресурс]. URL: http://ebooks.grsu.by/istor_rus_ua/3-2-radikalnoe-obshchestvennoe-dvizhenie-v-rossii-v-60-70-e-gody-xixv.htm (Дата звернення: 25.12.2019).

⁹ Пірумова Н. М. Земское либеральное движение. Социальные корни и эволюция до начала XX в. Москва, 1977. С. 89.

¹⁰ Більше див. тут: Корнилов А. А. Курс истории России XIX века. Москва : Высшая школа, 1993. 447 с.

Відмовившись за власним бажанням від кар'єри військового, у 1865 р. О. Ф. Ліндфорс вступив до юридичного факультету Київського університету Св. Володимира. Він вбачав себе на ниві юриспруденції, адже суспільні зміни, викликані реформами Олександра II, провокували глобальні зміни у російському законодавстві, а як наслідок – суспільство вимагало нових знавців права. Після отримання диплому О. Ф. Ліндфорс обрав для себе юридичну практику адвокатом, тому що це відкривало перед ним можливість реалізувати бажання забезпечити неповноправних на той час селян захистом у судах. Недосконала судова і законодавча система надавала багато можливостей для зловживань з боку верхніх прошарків російського суспільства. Але основний чинник такого стану речей – неосвіченість селян і відсутність юридично кваліфікованих спеціалістів, які б стали на їх захист. Отже, головною метою молодого адвоката була не стільки професійна діяльність, скільки її громадський зміст.

За спостереженнями О. Я. Рахна, О. Ф. Ліндфорс негативно ставився до руху народників, особливо зневажаючи терористичну форму боротьби. Тим не менш, це не заважало йому надавати притулок борцям проти царату у своєму маєтку в с. Олешні. О. Ф. Ліндфорс боровся за збереження принципів самоврядування, розширення прав земств, виступав проти адміністративної сваволі, за політичні права та впровадження конституційного ладу в Російській імперії¹¹.

Його діяльність на посаді земського гласного була спрямована на підвищення рівня життя, правової захищеності, умов праці, рівня освіти місцевих нижчих верств населення. Почавши громадську діяльність з посади мирового посередника у Вінницькій губернії, він зазнав протистояння з боку представників консервативного руху в особі відомого лікаря М. І. Пирогова, який звинуватив новопризначеного мирового у заподіянні шкоди місцевим великим землевласникам на користь селян. Та це не зупинило ентузіаста, а лише навчило його діяти більш обережно і наполегливо. Завдяки таким якостям О. Ф. Ліндфорсу вдавалося переконувати у практичній користі і правильності своїх пропозицій членів земських зборів під час перебування на посаді земського гласного.

У сферу його інтересів і докладених зусиль потрапляли створення зразкової гончарної школи, позичково-ощадного товариства, вечірньої школи для неписьменних дорослих, сирітського притулку тощо. Здатність переконувати, знаходити альтернативи і доводити логіку своїх міркувань схильним до образ, чутливим щодо власного зиску дворянам виділяла Олександра Федоровича на фоні більшості лібералів, у яких думка, слово і справа часто розміщувалися в різних площинах.

Знайомство у Чернігівському губернському земстві з І. І. Петрункевичем, О. П. Карпінським, М. О. Константиновичем не лише зміцнило світоглядні позиції Ліндфорса, а і забезпечило його надійними товаришами в боротьбі за соціально-економічне і культурне покращення становища місцевого населення. Завдяки їх виступам Чернігівське губернське земське зібрання ухвалило рішення про створення наприкінці 1875 р. при губернській управі статистичного відділення. Завдяки цьому були обстежені всі повіти губернії і здійснене більш справедливе оподаткування населення.

Але протистояння консервативно налаштованих дворян супроти лібералів, що можна було спостерігати і у всеросійському масштабі, далося взнаки і в діяльності Чернігівського земства. Апелюючи завданням шкоди землевласникам і недостатністю освіти у статистів, об'єднані консерватори припинили діяльність ініційованого лібералами статистичного відділення. Та очевидна потреба в його існуванні і проваджуваній діяльності, а також зусилля О. Ф. Ліндфорса і його

¹¹ Рахно О. Чернігівський губернський земський гласний О. Ф. Ліндфорс (До 120-х роковин від дня смерті). Сіверянський літопис. 2010. №4–5. С. 148.

однодумців спричинили відновлення його роботи лише за три роки.

Водночас події, що відбувалися на світовій та внутрішньополітичній арені Російської імперії, все більше провокували розширення ліберального руху. Запровадження конституції в Болгарії і створення «Верховної розпорядчої комісії» з ініціативи та під керівництвом М. Т. Лоріс-Мелікова викликали у лібералів надію на продовження прогресивних перетворень¹².

Усвідомивши, що подальші ліберальні перетворення у державі пригальмовуються вищою владою, чернігівські ліберали на чолі з І. І. Петрункевичем та О. Ф. Ліндфорсом вирішили перейти до нелегальної агітації у російському суспільстві. Відразу після вбивства шефа жандармів та голови Третього відділу М. В. Мезенцева (4 серпня 1878 р.) в родовому маєтку у с. Плиски І. І. Петрункевич зустрівся з О. Ф. Ліндфорсом. Наслідком їх зустрічі стало рішення про публічну пропаганду суспільства щодо відмови від силових дій. Мотивація цього рішення була відповідною політичним прагненням лібералів: діячі вважали, що терор «знизу» і терор «зверху» не врятує державу від проблем, а навпаки розвалить її. Вони вирішили обрати шлях консенсусу, оскільки вважали, що радикали не мають ані соціальної бази для свого руху, ані суспільної підтримки¹³.

Діяльність О. Ф. Ліндфорса та І. І. Петрункевича не обмежилася Чернігівською губернією, а вийшла на всеросійський рівень. Цьому, беззаперечно, сприяла внутрішньополітична ситуація у країні. Певного успіху чернігівські земці зазнали у зв'язку з абсолютною легальністю своєї діяльності та гаслу – «чиста справа вимагає чистих рук». С. Ф. Русова, молодша сестра О. Ф. Ліндфорса, зазначала, що земці навіть не сумнівалися в успіху кампанії, що можна без заперечень з боку вищої влади легальним шляхом вивести країну з економічного та культурного занепаду. У цей час будинок Русових, за твердженням самої діячки, став своєрідною штаб-квартирою ліберальної партії¹⁴.

Після зустрічі в с. Плиски було прийнято рішення залучити до пропаганди своїх ідей з-поміж освіченого і активного громадянства не тільки чернігівських земців, але і представників «українофілів»¹⁵. Ця ідея отримала втілення у життя, однак призвела до зацікавлення Третього відділу (політичної поліції імперії) особами земських лібералів.

Відкрита тактика діяльності накладала тінь небезпеки на свободу прихильників ліберальних конституційних тенденцій в імперії. Адже остання третина XIX ст. відзначилася активним усуненням будь-яких проявів вільнодумства у громадському та політичному житті з боку царської влади¹⁶.

Репресії торкнулися і авторитетного серед місцевих дворян О. Ф. Ліндфорса, за яким було встановлено жандармський нагляд. Не врятувало його навіть зближення з деякими ідеями консерваторів, яке ми можемо помітити у програмі, виробленій за участі О. Ф. Ліндфорса на з'їзді земців у Москві 2 квітня 1879 р.: «а) визнати за необхідне самодержавство; б) оголосити злом бюрократію; в) вважати за необхідне безпосередні відносини самодержавства з земством і усунення посередника – бюрократії; г) намагатися поширювати переконання в необхідності нарадчої думи; д) визнати за необхідне видання за кордоном органу думок»¹⁷.

¹² Котельницький Н. Громадсько-політичні ініціативи І. І. Петрункевича кінця 70-х років XIX ст. Український історичний збірник. 2009. 12. С. 131.

¹³ Там само; Петрункевич І. І. Из записок общественного деятеля. Прага, 1934. С. 80, 88.

¹⁴ Русова С. Мої спомини / передм. О. В. Проскури. Київ : Україна-Віта, 1996. С. 49.

¹⁵ Котельницький Н. Громадсько-політичні ініціативи І. І. Петрункевича кінця 70-х років XIX ст. Український історичний збірник. 2009. 12. С. 132.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Кістяківський О. Ф. Щоденник (1874–1885) : у 2 т. Київ, 1994. Т.1. С. 573.

Незважаючи на дедалі нові складнощі, разом із О. О. Русовим він здійснив свою мрію – у 1881–1882 рр. видавав у Києві журнал «Труд», оскільки прагнув знайомити з необхідністю і можливими шляхами перетворень в суспільному і економічному житті країни. На жаль, цензура пильно слідкувала за присутністю у пресі будь-яких крамольних речей.

Життєвий шлях О. Ф. Ліндфорса закінчився досить рано, лише у 54 роки. Але ще задовго до того, у другій половині 80-х рр. XIX ст., він вже не був здатний до звичної діяльності через спадкову хворобу, що позбавила його можливості здійснювати покладену на себе місію. Шана за справи, якими він піклувався, висловлена у промові наступного земського гласного М. І. Миклашевського: «Я не був губернським гласним в той час, коли діяв тут Ліндфорс, але те, що я чув про нього з відусіль, доводить, що він був не тільки видатний, але і чудовий земський діяч, який усе своє життя і всі свої сили присвячував земській діяльності». У пам'ять про його видатну діяльність щодо перетворення умов життя і праці незахищених верств мешканців Чернігівської губернії у 1895 р. було відкрито земську сільську гончарну школу, яка носила ім'я О. Ф. Ліндфорса.

Можемо дійти висновків, що об'єкт нашого дослідження відзначався розвиненою емпатією до людей у скруті, що посприяло обранню професії адвоката, а згодом призвело до входження до когорти ліберальних земців. Долучення О. Ф. Ліндфорса до ліберальних ідей відбувся через призму його дворянського походження, завдяки прикладу батька Ф. Ф. Ліндфорса, який займав посаду мирового посередника Городнянського повіту, у зв'язку з товариськими стосунками з І. І. Петрункевичем, відомим представником ліберального руху, а також було пов'язано безпосередньо із загальною ситуацією в пореформеній Росії. Однак, вперше йому вдалося ознайомитися з ліберальними ідеями саме у навчальних закладах, першочергово у Пажеському Його Імператорської Величності корпусі, який дозволяв не тільки формувати у молодих дворянах лібералізм, але й знайомив з буденним життям російського імператорського дому. Незважаючи на надзвичайно шанобливе ставлення пажів до монарха та його родини, майже постійне перебування поруч із ними виявляло людські вади та слабкості августійшого сімейства в їх очах. Згодом це допомогло, на нашу думку, усвідомити О. Ф. Ліндфорсу потребу в конституційній монархії для Російської імперії. Значним каталізатором формування поглядів О. Ф. Ліндфорса у ліберальному русі стало запровадження конституції в Болгарії і створення «Верховної розпорядчої комісії» з ініціативи та під керівництвом М. Т. Лоріс-Мелікова. На превеликий жаль, активізація зацікавлення Третього відділення ліберальними земцями звела їх успіхи нанівець, адже легальним шляхом вводити перетворення ставало цілком неможливо. Це посприяло зрештою переходу О. Ф. Ліндфорса у бік агітації через журнал «Труд». Не досягнувши успіху і у цій сфері, вже колишній земський діяч не зміг продовжувати справи у зв'язку з втратою здоров'я.

References

- Alekseyev, E. K. (2011). K 150-letiyu otmeny krepostnogo prava v Rossii [On the 150th anniversary of the abolition of serfdom in Russia]. Retrieved from <http://www.imperskiy-fund.com/page-25.html>
- Belokonskiy, I. P. (1910). Zemstvo i konstitutsiya [Zemstvo and the constitution]. Moscow, Russian Empire: Moskovskoye knigoizdatelskoye tovarishchestvo «Obrazovaniye».
- Zhurnaly Chernigovskogo gubernskogo zemskogo sobraniya ocherednoy sessii [Journals of the Chernihiv provincial zemstvo meeting of the new session] (1891). *Zemskiy sbornik Chernigovskoy gubernii – Zemsky collection of the Chernihiv province*, 4–5, Prilozheniye.
- Kistiakivskiy, O. F. (1994). Shchodennyk (1874–1885): u 2 t. [The diary (1874–1885) : in 2 vol.] Vol. 1.: 1874–1879. Kyiv, Ukraine.

Kornilov, A. A. (1993). Kurs istorii Rossii XIX veka [19th Century Russian History Course]. Moscow, Russian Empire: Vysshaya shkola.

Kotelnytskyi, N. (2009). Hromadsko-politychni initsiatyvy I. I. Petrunkevycha kintsia 70-kh rokiv XX st. [Social and political initiatives of II Petrunkevich at the end of the 70s of the XIX century]. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk – Ukrainian Historical Collection*, 12, 131–136.

Levshin, D. M. (1902). Pazheskiy Ego Imperatorskogo Velichestva korpus za sto let [Pagus of His Imperial Majesty's Corps for a Hundred Years]. Sankt-Peterburg, Russian Empire.

Muzychenko, P. P. (2008). Ukraina pod imperskoy okkupatsiyey. Istoriya gosudarstva i prava Ukrainy [Ukraine under imperial occupation. History of the state and law of Ukraine]. Kyiv, Ukraine: Znannia.

Petrunkevich, I. I. (1934). Iz zapisok obshchestvennogo deyatela [From the notes of a public person]. Praga, Czech Republic.

Pirumova, N. M. (1977). Zemskoye liberalnoye dvizheniye. Sotsialnyye korni i evolyutsiya do nachala XX v. [Zemsky Liberal Movement. Social roots and evolution before the beginning of the 20th century]. Moscow, USSR.

Rakhno, O. (2010). Chernihivskiy hubernskiy zemskiy hlasnyi O. F. Lindfors (Do 120-kh rokovyn vid dnia smerti) [Chernihiv Provincial Vowel A. Lindfors (To the 120th Anniversary of Death)]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicle*, 4–5, 142–153.

Rusova, S. (1996). Moi spomyny [My memories]. Kyiv, Ukraine: Ukraina-Vita.

Uleychik, N. L. (2012). Istoriya Rossii i Ukrainy (vtoraya polovina XIX – nachalo XX vv.) [History of Russia and Ukraine (second half of the 19th – beginning of the 20th centuries)]. Retrieved from http://ebooks.grsu.by/istor_rus_ua/3-2-radikalnoe-obshchestvennoe-dvizhenie-v-rossii-v-60-70-e-gody-xixv.htm.

Freyman, O. (1894). Pazhi za 185 let : Biografii i portrety byvshikh pazhey s 1711 po 1896 g. [Pages (royal servants) for 185 years: Biographies and portraits of former pages from 1711 to 1896]. Fridrikhsgamn, Russian Empire: tip. Akts. o-va.

Юцевич Павло Олександрович – аспірант кафедри історії України Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Україна).

Yutsevych Pavlo O. – Ph.D. Student of the Department of History of Ukraine, T. H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium” (53 Hetmana Polubotka Street, Chernihiv, 14013, Ukraine).

E-mail: pavlo.yutsevych@gmail.com

THE FORMATION OF A. LINDFORS' LIFE POSITION UNDER THE INFLUENCE OF INTERNAL POLITICAL SITUATION IN THE RUSSIAN EMPIRE OF THE 19TH CENTURY

The article examines the socio-psychological aspect of the influence of political processes and changes in the civil society of the Russian Empire in XIX century. on the personality of the nobleman-liberal Alexander Lindfors (1837–1890) – one of the founders of the Russian constitutional movement. The purpose of the article is to cover the formation of his life position through the lens of influences on the personality of political processes and changes in civil society from 1837 to 1890. The main methods of research were the method of analysis of life path and the method of socio-cultural transmissions, which allowed to cover the problem more thoroughly. The scientific novelty of the study was the attempt for the first time to analyze the effects that contributed to the foundation of certain ideals of A. Lindfors, on which his worldview was based. The intelligence findings highlight important factors in the domestic political situation in the nineteenth-century Russian Empire that helped shape the necessary ideals of the well-known representative of the Zemsky Liberal Movement. A. Lindfors' involvement in liberal ideas came about through his noble origin, the example of his father (F. Lindfors, who served as the conciliator of Gorodnia county), in connection with the friendly

relations with I. Petrunkevich (a well-known representative of the liberal movement), as well as directly related to the overall situation in post-reform Russia. However, for the first time he managed to get acquainted with liberal ideas in educational institutions, first and foremost in the Pagus of His Imperial Majesty's Corps. A significant catalyst for the formation of A. Lindfors' views in the liberal movement was the introduction of a constitution in Bulgaria and the creation of a Supreme Administrative Commission. It later helped, in our view, to realize A. Lindfors' need for a constitutional monarchy for the Russian Empire.

Keywords: A. Lindfors, Russian empire, politics, personality.

Дата подання: 25 грудня 2019 р.

Дата затвердження до друку: 5 березня 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Юцевич П. Формування життєвої позиції О. Ф. Ліндфорса під впливом внутрішньополітичної ситуації в Російській імперії XIX ст. *Сіверянський літопис*. 2020. №1. С. 179–187. DOI: 10.5281/zenodo.3732619.

Цитування за стандартом APA

Yutsevych, P. (2020). Formuvannia zhyttievoi pozytsii O. F. Lindforsa pid vplyvom vnutrishnopolitychnoi sytuatsii v Rosiiskii imperii XIX st. [The formation of A. Lindfors' life position under the influence of internal political situation in the Russian Empire of the 19th century]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, 179–187. DOI: 10.5281/zenodo.3732619.